

Boekbespreking door Dries Lesage, verschenen in Oikos 44, 1/2008

- John Vandaele, *Het recht van de rijkste. Hebben andersglobalisten gelijk?*

Antwerpen/Amsterdam, Houtekiet, 2005.

- John Vandaele, *De stille dood van het neoliberalisme. De nauwe schoentjes van de mondialisering.* Antwerpen/Amsterdam, Houtekiet, 2007.

MO-journalist John Vandaele publiceerde de laatste jaren twee opmerkelijke boeken. Beide zijn in zekere zin complementair en worden hier dan ook samen besproken. De twee boeken zijn aanraders voor mensen die op een overzichtelijke manier willen te weten komen hoe het mondiale beheer in elkaar zit en welke transnationale sociaal-economische uitdagingen zich vandaag stellen. John Vandaele schrijft zoals gewoonlijk heel vlot. Hij kan complexe inhouden op een toegankelijke manier overbrengen zonder aan degelijkheid in te boeten. Daarbij dringt hij stevast door tot de essentie van de zaak, zijnde de belangrijke maatschappelijke vragen die kritische burgers zich normaliter stellen wanneer het gaat over mondialisering en mondiaal beheer.

Het recht van de rijkste

‘Het recht van de rijkste’ is een vrij grondige studie over het mondiale beheer aan de hand van vijf instellingen/regimes: de Wereldhandelsorganisatie (WTO), de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO), het Internationaal Muntfonds (IMF), het internationale milieubeleid en de Verenigde Naties (VN). Op een boeiende manier worden telkens de krachtlijnen van het beleid en de werking van de instellingen besproken. De auteur gaat in de eerste plaats op zoek naar het democratische karakter van de instellingen. Daarbij wordt onder meer gekeken naar hun respectievelijke macht, de interne machtsverhoudingen (en vooral welke plaats de arme landen innemen), het besluitvormingsproces, de transparantie en de mate van democratische controle vanuit parlement (vooral vanuit Belgisch perspectief) en civiele samenleving. Op een overtuigende manier en aan de hand van soms onthutsende illustraties toont de auteur aan dat de sterkste instellingen en regimes (WTO en IMF) het minst democratisch functioneren maar wel de grootste impact hebben. De voorbije decennia heeft de internationale politiek zwaar ingezet op marktbevordering, maar de marktcorrectie (o.a. VN, ILO, milieubeleid) bleef onderontwikkeld. Sociale en ecologische normen zijn in de praktijk nauwelijks afdwingbaar. John Vandaele analyseert ook de enorme versnippering in het internationale milieubeleid, dat gekenmerkt wordt door talrijke zwakke verdragen met telkens eigen secretariaten verspreid over de hele wereld – een groot verschil met de WTO die talloze multilaterale afspraken over vrijhandel en andere rechten voor bedrijven bundelt en met een eigen geschillenbeslechtsmechanisme aan de hand van economische sancties kan afdwingen. Interessant aan het boek is ook dat Vandaele heel wat bezoeken heeft gebracht aan internationale instellingen en andere betrokken actoren en met tientallen interessante mensen heeft gesproken. Op die manier komen feiten en relevante sfeerbeelden naar boven die je in de academische literatuur zelden of nooit te lezen krijgt. Het omvangrijke, grondige en kritische studiewerk kan alleen onze appreciatie wegdragen. Ook wie enigszins vertrouwd is met internationale politiek zal met dit boek heel wat bijleren, en zijn of haar denken gestimuleerd zien. ‘Het recht van de rijkste’ is één van de beste boeken over mondiaal beheer die in het Nederlandse taalgebied ooit zijn verschenen, en heeft aan actualiteitswaarde sedert de verschijningsdatum (2005) amper ingeboet. In het hiernavolgende boek zijn overigens enkele actualisaties opgenomen.

De stille dood van het neoliberalisme

‘De stille dood van het neoliberalisme’ bespreekt de betekenis van het neoliberalisme in de huidige wereld. Het neoliberalisme is de doctrine die zweert bij liberalisering, deregulering en privatisering en in de jaren 1980 en ’90 zeer invloedrijk was. Door het opengooien van economische grenzen was het neoliberalisme ook één van de belangrijkste motoren achter de versnelling van de mondialisering. Een eerste centrale stelling in het boek is dat de neoliberale mondialisering de sociaal-economische zekerheid van steeds meer mensen in het Westen en elders ondergraaft en de sociale ongelijkheid doet toenemen. Dit fenomeen, dat zich uit via groeiend protectionisme in de VS, uiterst rechts en uiterst links stemgedrag in Europa of de verlinking van Latijns-Amerika, brengt op den duur de mondialisering als zodanig in het gedrang. John Vandaele presenteert onder andere interessant cijfermateriaal over de ongelijke evolutie van inkomsten uit arbeid en kapitaal, inkomensongelijkheid, ongelijkheid inzake wonen, alsook de armoede in België. Hij toont ook aan dat deze fenomenen ten dele met mondialisering samenhangen. Een tweede centrale stelling, die omstandig wordt geïllustreerd, is dat in allerhande belangrijke nationale en internationale beleidskringen het besef groeit dat het neoliberalisme te ver is doorgeschoten. Op het terrein is in het Westen het neoliberale beleid nog duidelijk aanwezig, maar in de geesten heeft het afgedaan. Ook de neoliberale bolwerken IMF en Wereldbank leggen vandaag meer de nadruk op een goed functionerende staat, een rechtvaardige en efficiënte belastingheffing en sociale bescherming. Sociale cohesie is ook in China een prioriteit geworden, anders worden de sociale spanningen te groot en komt het regime in gevaar. De slinger is aan het terugkomen, maar het is nog niet zo duidelijk hoe dit concreet zal worden gemaakt. John Vandaele breekt in deze context een lans voor ‘neosocialisme’, een interventionistisch en democratisch beleid dat de pluspunten van de vrije markt alle kansen geeft, maar met een overheid die veel meer stuurt en herverdeelt dan vandaag het geval is. Essentieel is dat de economie voortaan rekening houdt met de ecologische of biofysische grenzen van de Aarde, een dimensie waar klassieke economen – met alle respect, maar het is zo –, in tegenstelling tot de ‘ecologische economen’, zelden over nadenken. De derde stelling luidt dat de geopolitieke machtsverhoudingen ingrijpend aan het veranderen zijn. Instellingen zoals de VN-Veiligheidsraad, de G8, het IMF en de Wereldbank worden intern nog steeds door het Westen gedomineerd, maar de machtige landen van het Zuiden gaan meer en meer hun eigen weg. Arme landen krijgen ondertussen leningen en hulp uit niet-Westerse landen zoals China, Venezuela of de Golfstaten, waarbij minder strenge voorwaarden gelden inzake marktwerking, mensenrechten, milieu of goed bestuur als bij sommige Westerse donoren en de Wereldbank. In de concrete wereld heeft de emancipatie van het Zuiden zodoende ook bepaalde schaduwzijden. Mocht de Wereldbank de zuiderse landen een grotere stem geven en minder dogmatisch uit de hoek komen, kan de invloed van de Wereldbank, per slot van rekening een universele instelling, weer vergroten. Met andere woorden, de mondiale instellingen zullen ofwel democratischer, ofwel irrelevant worden. Ook wie de internationale politiek en het mondialiseringsdebat goed volgt, zal met dit werk geregeld iets nieuws opsteken. Het verscherpt ook je inzichten en het helpt om de discussie overzichtelijk te houden. In tegenstelling tot heel wat academici en andere zogeheten experts stelt Vandaele indringende vragen over levensbelangrijke vragen over de toekomst van onze welvaarstaat en onze planeet, die je alleen maar kunt vatten als je ze in een ruime context wil plaatsen én als je even wil loskomen van hegemonische of *mainstream* benaderingen (wat gezagsgetrouwe of conformistische ‘intellectuelen’ zelden of nooit doen). Ondanks zijn kritische ingesteldheid blijft Vandaele een onafhankelijke journalist-onderzoeker die geen enkel tegendiscours kritiekloos omarmt en nooit in slogantaal of pamfletstijl vervalt. Daarom is dit erg vlot lezende boek een waardevolle bijdrage tot het debat in Vlaanderen, waardoor John Vandaele zeker ook een plaats verdiende in de Knack-Top 20 van Vlaanderens grootste intellectuelen !